

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Мачуський Валерій Віталійович,
провідний науковий співробітник
лабораторії позашкільної освіти
Інституту проблем виховання НАПН
України, кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
м. Київ, Україна

Нині одним із перспективних підходів у педагогічній науці є аксіологічний підхід. Водночас, актуалізується питання розроблення сучасних виховних технологій, спрямованих на формування ціннісної сфери вихованця, адекватних специфіці цієї ланки освіти. Відтак, увагу закладів позашкільної освіти необхідно зосередити на навчальному змісті і методиках, які б сприяли формуванню цінностей як способів самопізнання та самореалізації у різних видах творчої діяльності та в найголовнішому з них – творінні особистістю самої себе.

Аналіз сучасних підходів, концепцій, напрямів здійснення позашкільної освіти дають змогу стверджувати, що сформованість ціннісних орієнтирів стає особливо важливою психолого-педагогічною проблемою не лише в загальноосвітньому просторі держави, але й у різнорівневому та різнопрофільному дитячому дозвіллі. Звідси виникає необхідність дослідження філософсько-культурологічних, соціально-педагогічних і психолого-педагогічних аспектів формування цінностей, ціннісних ставлень і ціннісних орієнтирів дітей і підлітків, впливу оточення на всі прояви індивідуальної життєдіяльності в ньому, й відповідно, впливу власне діяльності зростаючої особистості на певні об'єкти навколишнього середовища [3, с. 72].

Аксіологічний підхід дає можливість під час вивчення різноманітних педагогічних явищ і процесів визначати стратегії їх подальшого розвитку з позиції уведення певних ціннісних орієнтирів. Це дозволяє науково обґрунтувати зміст, форми і методи навчання та виховання у закладах позашкільної освіти.

Прагнення перебудувати чи змінити власне «Я» і своє ставлення до життя на позитивно-конструктивне, зробити його зрілим актуалізуються насамперед здібностями дитини відчувати себе особистістю як у навчально-виховному процесі закладу позашкільної освіти, так і загалом при спілкуванні та взаємодії з однолітками, старшими товаришами, вчителями і батьками. Отже, в розмаїтті динамічних процесів розвитку та становлення особистості провідною постає саме активізація її особистісного потенціалу, пов'язаного зі зміною способів сприйняття власного внутрішнього світу, впливу на нього зовнішніх чинників соціокультурного середовища та безпосередньо виховних впливів учнівсько-педагогічного колективу, батьків та громади. Стосовно цього В. Сухомлинський зазначав, що пізнаючи навколишній світ, дитина має пізнати сама себе, проїнятися почуттям глибокої поваги до себе [4, с. 286].

Як стверджує В. Кремень, сутність трансформації авторитарної педагогіки на педагогіку толерантності полягає у такій, в якій шанувалась би особистість кожного учня, а навчання і виховання відбувалися відповідно до природних здібностей і психологічних особливостей кожної дитини. Це потрібно суспільству, адже без гармонійно розвиненої особистості ми не матимемо ані стабільної демократичної ситуації в країні, ані ефективної ринкової економіки, яка потребує активної, дієвої, відповідальної людини [2, с. 6].

Враховуючи специфіку освітнього процесу закладів позашкільної освіти, ми вважаємо за доцільне виокремити декілька провідних напрямів соціалізації зростаючої особистості. Першим є напрям, сутність якого полягає у розумінні процесу соціалізації виховання як трансляції сформованих культурних цінностей, норм і правил поведінки та діяльності, що характерні для сучасного розвитку українського суспільства. Отже, якщо провідним завданням соціалізації визначити міжпоколінну трансмісію культури, тобто передачі у спадок від покоління до покоління всіх властивих конкретній культурі особливостей, то соціалізацію можна розуміти як процес входження людини в культуру свого народу.

Другим напрямом, що має безпосередній зв'язок із попереднім напрямом і логічно вплітається в загальну канву процесу соціалізації, є етап засвоєння різних модусів соціального досвіду через залучення вихованців закладів позашкільної освіти до мотиваційних та когнітивних процесів, наслідком яких є трансформація зовнішніх соціальних впливів на внутрішні переконання. Тобто, йдеться про ефективне засвоєння дітьми та учнівською молоддю суспільно визнаних позитивних моделей поведінки, вчинків і діяльності відповідно до загальновизнаних цим же суспільством ціннісних орієнтирів життєдіяльності індивіда в ньому. Важливим домінуючим фактором, що має безпосередній вплив на кількісні і якісні характеристики зростаючої особистості, є якраз саморегуляція і самодетермінація її потреб і мотивів, інтересів і бажань, що можуть розглядатись як показники особистісної зрілості індивіда.

Третій напрям характеризує результати адаптації зростаючої особистості до суспільних викликів і загроз. У такому контексті соціалізацію варто розглядати більше як її елемент, тобто як процес адаптації вихованців закладів позашкільної освіти у соціокультурному середовищі. Слід акцентувати, що на ефективність цих процесів мають вплив різні чинники, які можна згрупувати у три основних блоки: наявність сформованих системних знань, умінь і практичних навичок зростаючої особистості, які дають їй змогу віднайти найбільш ефективні шляхи зміни своїх ціннісних орієнтацій, що відповідно детермінують зміни у структурі й сутності «Я-концепції»; наявність сформованих умінь і практичних навичок, які допомагають вихованцю закладу позашкільної освіти знаходити доцільне співвідношення між уже сформованими ціннісними орієнтаціями й ціннісними ставленнями та відповідними змінами власної соціальної ролі й місця в учнівсько-педагогічному колективі закладів позашкільної освіти, у найближчому оточенні однолітків, у відносинах з батьками і громадою, членами якої вони є.

Четвертий важливий аспект соціалізації полягає у створенні сприятливих умов для активного відтворення дітьми та учнівською молоддю уже засвоєного соціального досвіду. Сутність четвертого аспекту соціалізації становить процес визначення, обґрунтування у власній свідомості, а в подальшому конструювання як самостійно, так за сприяння педагогів закладу позашкільної освіти, вчителів загальноосвітніх шкіл, батьків та громади власного життєвого шляху. Важливим етапом цього процесу є відбір, систематизація й аналіз дітьми та учнівською молоддю здобутої ними у процесі навчання в загальноосвітньому і закладах позашкільної освіти чи у власній життєдіяльності всієї сукупності інформації про навколишній світ. Провідним у цьому є визнання індивідом значущості для нього особисто цієї інформації та усвідомлення її важливості для визначення власних вчинків, поведінки і діяльності. Тобто, йдеться про побудову особистістю у власній свідомості образу соціального світу, який її оточує, та визнання себе його частиною.

У результаті аналізу проблеми нами встановлено, що в сучасних умовах розвитку позашкільної освіти важливими і необхідними є розроблення і впровадження нових підходів, які сприятимуть підвищенню її якості і забезпеченню доступності. Аксіологічний підхід дає можливість під час вивчення різноманітних педагогічних явищ і процесів визначати стратегії їх подальшого розвитку з позиції уведення певних ціннісних орієнтирів. Це дозволяє науково обґрунтувати зміст, форми і методи навчання та виховання у закладах позашкільної освіти.

У процесі експериментального дослідження нами уточнено сутність поняття «ціннісні орієнтири» освітнього процесу в закладах позашкільної освіти, котрі ми розглядаємо як актуальні і перспективні цілі, плановані результати освіти, що вирішальною мірою визначають зміст і методику освітнього процесу в закладах позашкільної освіти, а отже, і процесу його інноваційного вдосконалення.

Встановлено, що нині виховання патріотизму у дітей та учнівської молоді є одним із основних ціннісних орієнтирів у позашкільній освіті. Тому саме на патріотизмі як цінності ми сконцентрували свої зусилля.

За визначенням академіка І. Беха патріотизм ми розглядаємо як особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе [1].

Нами визначено компоненти патріотизму як цінності: когнітивний, емоційно-ціннісний, компонент довільної спонуки (рефлексивний), практично-діяльнісний.

Критерієм когнітивного компоненту є *сукупність знань, що презентують патріотизм*. Він детермінується через такі показники:

- знання змісту та складників понять «патріотизм», «держави», «народ»;
- усвідомлення Батьківщини (великої і малої) як безумовної цінності;
- знання рідної мови, історії національної спільноти, народних звичаїв, традицій, обрядів, мистецтва.

Критерій емоційно-ціннісного компоненту – *емоційно-ціннісне сприйняття Батьківщини, держави, народу, культури і себе самого*; визначається через такі показники:

- любов і повага до держави, державних символів;
- ціннісне ставлення до себе як представника своєї держави, почуття власної гідності;
- відчуття належності до української нації.

Критерієм компоненту довільної спонуки (рефлексивний) визначено *сформованість уваги виховання до самого себе*; має такі показники:

- схильність до самоосягнення;
- цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, стійкість;
- вольові якості для реалізації патріотичних переконань.

Критерієм практично-діяльнісного компоненту є *діяльнісна відданість Батьківщині*. Його визначають через такі показники:

- участь у суспільно-громадській діяльності, волонтерському русі;
- повага до культурних цінностей нації та сприяння їх відродженню;
- толерантне ставлення до інших культур та їх представників.

Визначено рівні сформованості ключового поняття відповідно до напрямку позашкільної освіти (високий, середній, низький).

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. Педагогіка і психологія. № 1. 1997. 124 с.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати. К.: Грамота, 2005. 447 с.
3. Мачуський В. В. Теоретичний аналіз поняття особистісні цінності. Позашкільна освіта у розвитку держави [збірник методичних матеріалів; за заг. ред. В. В. Вербицького] Київ, НЕНЦ, 2015. С. 95-99.
4. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Избранные произведения : в 5 т. К.: Рад. Школа, 1980. Т. 3. С. 5-297.